

İlyas TEKİN*

Bilinmesi ve Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Bir önceki sayıda: “**Dinde zorlama yoktur**” başlıklı yazımızdan sonra, ihtiyaç olduğunu hissederek, o temel üzerine, **bilinmesi ve dikkat edilmesi gereken hususlar** diye aşağıdaki maddeleri açıklamayı uygun bulduk.

1- Mümin korku ile ümit arasındadır

Zaman zaman görüyor ve duyuyoruz. İnsanlar bazılarını çeşitli şekilde itham ediyor ve bazılarını cennete, bazılarını da cehenneme gönderiyorlar. Oysa kimseye böyle bir yetki verilmemiştir. İmanı kabul edecek olan da, insanları iman veya küfre ve yaptıklarına göre cennete yahut cehenneme gönderecek olan da yalnız ve ancak Hz. Allah (cc)’tır. Buna insanlar karar veremez. Kimin cennete, kimin cehenneme gideceğini yalnız Allah (cc) bilir. Bir de Onun bildirdiği peygamberler bilebilir. Nitekim “**aşere-i mübeşşere**” denilen 10 (on) sahabe, (ayrıca birkaç kişinin daha ismi geçer.) dünyada iken cennetle müjdelenmiştir.¹ Kimsenin garantisi yoktur.

Ölçü şudur: “**Mümin korku ile ümit arasındadır.**” İki âyeti kerimede bu çok açık bir şekilde ifade edilmektedir.² Hiç kimse: “**iman ve ibadetlerimiz zaten bizi cennete götürür.**” diye bunu garanti edemez; hiç kimse de ne kadar günahı olursa olsun Allah Teâlâ’dan ümit kesmez, kesmemelidir. “**Kul sıhhat halinde korkulu ve ümitli bulunmalı, korku ve ümidi birbirine eşit olmalı; hastalığı halinde de ümit yönü kuvvetli olmalıdır. Kitap ve sünnetten alınan şer’î kaideler bunu teyit etmektedir.**”³

Yüce Allah (cc) şöyle buyuruyor:

a) “**Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım, Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyiniz. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar.**

Şüphesiz ki O, çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.”⁴

Buradaki: “**Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin**” cümlesi, günah işlemeye devan edin demek değildir. Bundan maksat, en günahkâr insanların bile tövbelerinin kabul edileceğini bildirmek, ümit vermek ve bir an evvel kötülükten vazgeçip Allah (cc)’a dönmelerini teşvik etmektir. Merhum **Hamdi Yazır**’ın yorumuyla: “**Şüphe yok ki, Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz, bunun dışındakileri bağışlar**”⁵ âyeti gereğince şirkin bağışlanmaması, tövbe edilmediği takdirdedir; şirk üzere ölenler içindir. Ölmeden önce dönüş imkânı vardır.⁶

Çünkü Allah Teâlâ, ölüm vaktine (can boğaza gelmeden önceye) kadar insanlara mühlet verir, süre tanır; dönüş yapanlar karşılığını gördüğü gibi, yapmayanlar da karşılığını görür.⁷ Bu konuda hadisi şerifler vardır. Bir tanesini nakledelim:

“**Bana rabbim tarafından Cebrail geldi ve: ‘Ümmetinden her kim Allah Teâlâ’ya hiçbir şeyi ortak koşmadan ölürse, cennete girer.’ diye haber verdi/müjdeledi.**” Hadisi şerifi rivayet eden **Ebû Zer** (ra) şöyle sordu: “**O kişi zina etse, hırsızlık yapsa da yine cennete girer mi?**”

Buyurdu ki: “**Evet, zina da etse, hırsızlık da yapsa, cennete girer.**”⁸ Detayına girmiyoruz. **Kâmil Miras** 10 sayfa açıklama yapmış.⁹ Zira iman ayrıdır, amel ayrıdır. İmanı, itikadı sağlam olan mutlaka cennete girer. **Âmentü**’de özetlenen iman esaslarına iman. Birini inkâr iman yok eder. Mesela Allah (cc)’a inanıp, peygamberimize inanmasa yahut O’nun sadece **Arap** milletine peygamber olarak gönderildiğine inansa bu iman kabul olmaz.¹⁰ Bunun için ölüme kadar süre vardır. İyiliklerin sevabı da günahların cezası da verilir veya af edilir...

b) “**Onlar korkuyla ve ümitle Rablerine dua eder, yalvarırlar.**”¹¹ Burada da korku ve ümit tabirleri geçiyor.

* E. Üsküdar Milli Eğitim Md.

ilyastekin3453@gmail.com

info@turkaydergi.com

Bir taraftan O'nun azabına uğramaktan endişe duyarken, diğer taraftan O'nun rahmetinden ümit kesmezler. Müslümanın hayata ve geleceğe bakışı konusunda ölçülü ve dengeli olmayı öğütlemektedir.

Sevgili peygamberimiz de şöyle buyuruyor:

“Mümin, Allah'ın azabı (nın büyüklüğünü) bilseydi hiç kimse cenneti ümit etmezdi. Kâfir de Allah'ın rahmetini (n ne kadar çok olduğunu) bilseydi, hiç kimse O'nun rahmetinden ümit kesmezdi.”¹² Dolayısıyla hiç kimenin garantisi yok, mümin korku ile ümit arasındadır.

2- İnkâr ve ifsat edenler mutlaka uyarılmalıdır.

Dini konularda, özellikle inanç ve itikat konularında, çok hassas olmak gerekir. İnternette çok yanlış bilgiler var, her bilgiye güvenilmez. Günümüzde bilen de bilmeyen de, din hakkında ahkâm kesiyor. Oysa burada vebal ve sorumluluk var. Yanlış yazan veya paylaşılanların peşinden gidenlerin günahlarından eksilmeksizin onlara da günah yazılır. İyi çıkır açanlar için de böyledir. Onların peşinden gidenlerin sevabından da hiç eksilmeksizin, ilk başlatana sevap yazılır. Bu konuda uzunca bir hadisi şerif vardır.¹³ Bu bakımdan herkesin aklına göre fetva vermesi yanlış ve tehlikelidir. Atalarımız ne kadar güzel söylemişler:

“Yarım hoca dinden, yarım doktor candan eder.” İkisi de çok tehlikeli. Ama günümüzde çoğu insan kendisini hem de din konusunda söz sahibi zannediyor. **“Cahil cesur olur.”** derler ya, doğrudur. Cehalet 3'e ayrılır:

I. **Cehl-i basit:** Bilmemek, ama bilmediğinin farkında olmak. Bu en hafifidir. Bu gibi insanların öğrenme-düzelme imkânı vardır.

II. **Cehl-i mürekkeb:** Bilmemek ve bilmediğini bilmemek. Bu kişilerin, bilmediğinin bilincine ermedikçe, öğrenme imkânı yoktur.

III. **Cehl-i Mik'ap:** Bilmeyen, bilmediğini de bilmeyen, ama en doğru bildiğini iddia eden, katmerli cahil. Üç boyutlu, derinliği olan cehalet. Bilmediği halde, kendini biliyor zannetme veya yanlış bildiğini doğru kabul etme halidir; yanlış bilgisini ilim sanmaktır. Bu 3. grubun, hatta 2. sinin de ıslahı mümkün görülmemektedir. Ancak 1. gruba dönmeleri halinde ıslahı mümkündür.

Bir de **“Kur'an'a dönelim”** derken, Kur'an-ı Kerim'de geçen bazı hususları inkâr edenler var. Din adına konuşan/yazan, bazılarının unvanı da olan (şüphesiz iyileri de var.) bu tür insanların, ya menfaatleri icabı, ya bilmediklerinden veya meşhur olmak için, açık veya üstü kapalı, eskiyi kötileyip yeni bir şey bulmuş gibi, bazı dini kural ve kavramları inkâr veya tekzip ederek alaya alma gibi hastalıkları var. Hafiften başlıyor, **miraç, şefaât, kader, kurban** ve benzeri hususları inkâra, hatta daha da ileriye varabiliyor. Bu tür yazı ve konuşmalar bazen sosyal medyada da paylaşılıyor. Şüphesiz paylaşılanlar da buna ortak olur ve hissesini alırlar.

Bu inkâr, tekzip, hakaret ve alay, açık veya kapalı bir şekilde devam ettiği sürece müminlerin vazifesi, buna rıza göstermemek, doğru ve ahlâkî olmayan bu davranışı engellemektir.¹⁴ Bunlara ehli tarafından uygun bir dille ve delilleriyle cevap vermek ve yanlışları düzeltmek önemli bir görevdir. Ki, insanlar bunlara kanmasın/aldanmasın, doğrular bilinsin ve şüpheler giderilsin. **“Bana ne”, “neme lazım”** denemez. İlgili ve yetkili kişilerin vebal ve sorumluluğu vardır. Bu konu ihmale gelmez. Aksi halde sükût ikrardan sayılır. Yüce Allah (cc) bu konuda şöyle buyuruyor:

“Âyetlerimiz hakkında dedikodu yaparak ileri geri konuşmaya dalanları gördüğün vakit, başka bir söze dalcıya kadar onlardan yüz çevir, uzaklaş. Şayet şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra (kalk), o zalimler grubu ile beraber oturma.”¹⁵

Âyeti kerime, peygamberimize hitap etmekle beraber hükmü umumidir ve ümmetine de şamdır. Konuyu daha açık anlatan ve bunu tefsir eden başka bir âyeti kerime:

“Oysa Allah size Kitap'ta (Kur'an-i Kerim'de) ‘Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, başka bir söze geçmedikleri müddetçe, onlarla oturmayın, aksi halde siz de onlar gibi olursunuz.’ diye hüküm indirmiştir. Şüphesiz Allah, münafıkların ve kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır.”¹⁶

Bunun gibi iki âyeti kerime daha var.¹⁷

Bu âyeti kerimelere göre müminlerin gücü düzeltmeye ve tepki göstermeye yetmiyorsa, bulunduğu meclisi ve beraberliği terk etme vazifesi vardır.

Aksi halde âyeti kerimede: **“Siz de onlar gibi olursunuz.”**¹⁸ hükmünün muhatabı olurlar. Oturmaları halinde ne olacağını merhum **Hamdi Yazır** ve diğer müfessirlerden dinleyelim:

“Oturur onlar gibi olursa ne mi olur? Şüphesiz ki (âyeti kerimenin devamında buyurulduğu gibi) Allah Teâlâ, münafıklarla kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır. Dünyada onun âyetleriyle alay etmek için toplandıkları gibi, ahirette de cehennemde öylece toplanırlar.”¹⁹

Neden bu kadar üzerinde duruyoruz yahut neden mi çok önemli? İşte dikkat edilirse âyeti kerimelerin meallerinden ne kadar önemli olduğu anlaşılıyor. Çünkü bir insan farz olan namazı kılmazsa, (sağlıklı ise) oruç tutmazsa, (zenginse) zekât vermez ve hacca gitmezse, yine de Allah Teâlâ’dan af ümit edilir. Ancak bu ibadetleri yaptığı halde, mesela bundan ne çıkar diye hafife alır, alay ederse, iman tehlikeye girer. Hele inkâr ederse zaten iman gider. Bir şeyi yapmak/yapmamak başkadır; inkâr, hafife alma, alay etme yine başkadır. Bu sebeple her namazın her rek’atında okunan **Fatiha** sûresinin son iki âyeti kerimesi ile şöyle dua ediyoruz: **“Bizi sıratı müstakime (dosdoğru yola) hidayet et (ilet). Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun iyilerin yoluna; gazaba uğramışların ve sapıkların yoluna değil!”**²⁰ Rabbimiz bizim kendisine böyle dua etmemizi istiyor. Buradaki: **“gazaba uğramışların ve sapıkların yoluna değil!”** vurgusu çok anlamlı.

3- Cennete girmek ancak iman ve güzel amel ile olur.

Cennete girmek için iman şarttır. İmansız cennete girilmez. Yalnız, bir insan güzel bir amel işlerse, belki yüce yaratan ona iman nasip eder ve cennetine koyabilir, ihtimal dâhilindedir. Rızası da gazabı da gizlidir. Bir hadisi şerifte şöyle buyurulmuştur:

“Mümin, güzel ahlakı sayesinde oruç tutan ve ibadet edenin derecesine erişir.”²¹ Buradaki oruç ve ibadet nafîle (fazladan) tutulan oruç ve kılınan namaz olarak yorumlanmıştır.²² Ama Allah Teâlâ isterse ona farz olan oruç tutmayı, namaz kılmayı ve diğer iyilikleri de nasip ederek derecesini yükseltir; bu da mümkündür. Hiçbir şey boşa gitmez, her şey değerlendirilir. Güzel ahlak çok önemli. Zira: **“İslâm güzel ahlaktan ibarettir.”**²³

4- **Herkesin ölümüne kadar inanma ve tövbe/istiğfar etme imkân ve ihtimali vardır.** İnanmayan birisinin ölüm gelmeden öncesine kadar inanma ihtimali olduğu gibi, ne kadar günahı olursa olsun, her Müslümanın tövbe/istiğfar etme imkân ve fırsatı her zaman vardır. Dolayısıyla imanı olmayan, sonradan inanmış mıdır; günahı olan kişi de tövbe/istiğfar etmiş midir? Bunları bilmeden hüküm vermek doğru değildir. Eğer bunlar gerçekleşmişse o zaman o kişi iman etmiş; günahkâr da, kul hakkı hariç, günahları affedilmiş olabilir. Kul hakkı, dünyada halledilmezse, ahirette sevaplarından hak sahibine verilir, yetmezse onun günahlarından ona yüklenir ve herkes hakkını alır.

Hadisi şerifte ifade edildiği üzere: **“İslâm, öncesini siler/süpürür, temizler.”** kuralı vardır.²⁴ Allah (cc) rızası için hicret ve (gerçek) hac da böyledir. Yeni Müslüman olan bir insanın, kul hakkı dışındaki, bütün günahları affedilir. Bir insan ölmeden önce iman edip İslâm’ı seçer, tövbe eder ve güzel amel işlerse, kul hakkı hariç, diğer günahları yok sayılır.²⁵ Bu durumu da iyi bilmeden bir hüküm vermek doğru olmaz.

5- Bir insan kendine ateist veya dinsiz diyebilir ama başkası dememeli.

Bir insan kendisine ateist, dinsiz diyebilir. Ama birisinin başkasına ateist, dinsiz, sabataist vs. demesi uygun değildir; hiçbir faydası da yoktur. İşin en kötü ve tehlikeli tarafı, dinsiz denilen kişi, eğer müminse, bu sözün kendisine dönmesidir. Allah (cc) muhafaza buyursun.

Bu konuda sevgili Peygamberimizin iki hadisi şerifini nakledeyim:

a) **“Bir kimse, din kardeşine ‘ey kâfir’ derse, bu söz ikisinden birine döner. Eğer o kimse dediği gibi ise, söz doğrudur; yerini bulmuş olur. Aksi takdirde bu söz söyleyene geri döner.”**²⁶

b) **“Kim bir kimseyi: ‘ey kâfir’ diye çağırır veya ona: ‘ey Allah’ın düşmanı’ derse, o adam da böyle değilse, bu söz, söyleyenin kendisine döner.”**²⁷

Bu hadisi şeriflerden anlaşıldığına göre bir Müslümana **“kâfir”** demek caiz değildir, bu şekilde inanmak da büyük günahlardan sayılır. Âlimler, bu hadisi şerifleri müşkil, anlaşılması ve bazı rivayetlerle uzlaştırılması zor olan hadisi şeriflerden sayar.

Çünkü imandan çıkmak inkâr etmekle olur. Adam öldürme, zina yapma vs. gibi büyük günah işleyen kimseler bile, inkâr etmedikçe, kâfir olmaz. Müslüman olduğunu söyleyen hiç kimseye kâfir denemez. Bu sebeple hadisi şerifin ifade ettiği mana, din kardeşine kâfir demeyi helal sayan kimse olarak yorumlanmıştır. Çünkü bir Müslümana kâfir demeyi caiz gören kendisi küfre düşmüş olur. Din kardeşine isnat ettiği noksanlık ve ona kâfir demenin günahı kendisine döner. Yani din kardeşine “kâfir” demek, o kadar ağır bir ithamdır ki, sonuçta kendini küfre götürebilir; bu sözü söyleyenin akıbetinin küfür olmasından korkulur.

Çünkü Müslüman bir insana kâfir demek, o kişiyi İslâm toplumundan dışlamak anlamına gelir. Kendisine böyle bir söz söylenen kişi, bu sebeple Müslümanlardan uzaklaşıp inançsız insanlara yaklaşabilir. Buna sebep olan kişi de büyük vebale girmiş olur. Müslümanın görevi, Müslümanım diyen bir insanı dışlamak değil, hata ve günahı varsa onu kardeşçe ve İslâm âdâbına uygun bir tarzda uyarmaktır.²⁸

Bu durum, İslâm’ın irşat ve tebliğ metoduna da aykırıdır. Tatlı dil, güler yüz, ilim ve hikmetle davet esastır.²⁹ Köre kör demeye benzer. Hâlbuki köre kör demenin hiçbir faydası yoktur; mercan gözlü denirse daha faydalı olur. Hem nereden biliyorsun, sana mı kalmış?

Bu hususta Peygamberimizin: "**Nereden biliyorsun? Kalbini yarıp da mı baktın?**"³⁰ şeklindeki tarihi ve veciz ifadesi, çok önemlidir. Hatta kalbini yarıp baksak da bilemeyiz! İnsanların böyle bir görevi yok. Yanlış ise, günaha girmiş ve kendine dönmüş olur; doğru olsa bile, dilini onunla kirletmeye ne gerek var! Peygamberimiz ne güzel buyurmuş:

“Ne mutlu o kimseye ki kendi kusuru, kendisini başkalarının kusurlarını görmekten meşgul etmiştir.”³¹ Yani kendi kusurlarıyla meşgul olmaktan başkalarının kusurunu araştırmaya vakit bulamayan insanlara müjdeler olsun. Bu husus atasözlerimizde şöyle dile getirilmiştir:

a) **“İğneyi kendine çuvaldızı ele batır.”**

Başkasına acı verecek bir iş yapan kişi, işin çok daha küçüğünü kendisine denemesi gerekir. Buna dayanamayacağı için de daha büyüğünü başkasına yapmanın ne kadar acı vereceğini görür.

b) **“Kendi gözündeki mertegi görmez de elin gözündeki çöpü görür.”**

Kendilerine ait büyük kusurları göremeyenler, başkalarına ait küçük kusurları görürler. Bunu da abartarak anlatırlar. Bunlar doğru değildir. Sevgili peygamberimiz ne kadar güzel bir uyarıda bulunmuştur:

“Kendisini (doğrudan) ilgilendirmeyen şeyi terk etmesi, kişinin iyi Müslüman oluşundandır.”³² Burada “mâlâ ya’nî” tabiri geçer ki: **“kişinin dinine ve dünyasına faydası olmayan şey”**³³ demektir. Başka bir ifade ile. **“anlamsız ve yararsız söz ve iş, boş şey.** Eşanlamlısı **abes.”**³⁴ Yani abesle iştigal!

Bu konuda sevgili peygamberimizin iki hadisi şerifini daha nakletmekte fayda vardır:

I- **“Sana şüphe veren şeyi bırak, şüphe vermeyene bak!”**³⁵

II- **“Şüpheliyi bırak, şüphe vermeyene bak. Zira kalp/gönül, (sözde ve işte) doğrudan huzur, yalandan kuşku duyar.”**³⁶ Şüpheli şeylerden kaçınmak her zaman tavsiye edilmiştir. Hatta: **“Müftüler sana fetva verse de sen kalbine danış.”**³⁷ hadisi şerifi, güzel bir ölçüdür. Çünkü kişi kendi halini herkesten daha iyi bilir. Bunlar çok hassas konular. Olgun Müslüman, büyük günahlara düşme endişesi ile küçük günahlardan da uzak durur.

Yüce Allah (cc) kullarını şöyle uyarıyor: **“Hakkında (kesin) bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp, bunların her bireri yaptıklarından sorumludur.”**³⁸ Burada kişinin bilmediği bir şeyin peşine düşmemesi, bilgisiz hüküm vermemesi emredilmekte; bilmediği bir konuda söz söylemesi, hüküm vermesi, tanımadığı kişiler hakkında ileri geri konuşması, yalancı şahitlik yapması, iftira atması, zanna dayalı konuşması ve davranması yasaklanmaktadır.³⁹ Hiç şüphesiz doğru olan da budur. Aksi durumların sonu çoğu zaman dünyada da pişmanlıkla sonuçlanır.

6-İslâm’da ırk, renk, dil ve cinsiyet ayrımı asla yoktur.

Çeşitli nedenlerle insanları istedikleri gibi kolayca itham edip yaftalıyorlar. Ne kadar yanlış! Kul hakkına da girer. Doğru olsa bile bunlarda insanın hiçbir yetki ve sorumluluğu yoktur.

Hiçbir insan hangi anne babadan veya nerde, ne zaman yahut erkek/kadın olarak dünyaya geleceğine karar veremez. O halde hiç kimse, yetkili ve sorumlu olmadığı hiçbir şeyden sorumlu tutulamaz. Onun için hiç kimse doğduğu anne babasından, millet ve ırkından dolayı suçlanamayacağı gibi; dil, renk ve cinsiyetinden dolayı da asla suçlanamaz. Hiç kimse de, isterse anne-babası veya kardeşi olsun, kim olursa olsun, bir başkasının suçundan dolayı suçlanamaz ve kınanamaz.⁴⁰ Tarihte **Osmanlı** örneği ortadadır. Bir insan inandıktan sonra, hangi millettten kim olursa olsun, din kardeşimizdir ve cennete girer.

Özellikle bu hususlara dikkat etmek gerekir. Aksi yanlış, tehlikeli ve zararlı olur.

SONUÇ:

Mümin korku ile ümit arasındadır. Hiç kimsenin garantisi yoktur. Cehalet en büyük düşmanımızdır. En kötü cehalet de bilmediğini bilmemek ve yanlış olan şeyi doğru sanmaktır. Bunların düzelmesi mümkün değildir. Bilerek veya bilmeyerek insanların itikadını bozmak isteyenlere dikkat etmek gerekir. Dini konuları inkâr eden veya alaya alan kimselerle beraber oturmak, onlarla beraber olmak caiz değildir. Cennete ancak iman ve güzel amelle girmek mümkündür. Herkesin ölene kadar inanma ve tövbe/istiğfar etme hakkı vardır. Kesin bilgi sahibi olmadan hiç kimse hakkında hüküm vermek doğru değildir. İslâm'da ırk, renk, dil ve cinsiyet ayrımı yoktur. O halde bilmeden uluorta insanları damgalayarak hüküm vermek doğru olmadığı gibi bir faydası da yoktur.

1-Tirmizî, *Menâkıb*, 25; Ahmed b. Hanbel, I, 193.

2-A'râf sûresi /7, âyet: 99; Yûsuf sûresi /12, âyet: 87.

3-Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* T, DİB, Ankara 1981, c: 1, s: 479.

4-Zümer sûresi /39, âyet: 53.

5-Nisâ sûresi //4, âyet: 48, 116.

6-Bkz. Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 6, s: 4134, c: 3, s: 1467-1468.

7-Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhul-beyân* Tefsiri, İstanbul 1969, c: 8, s: 124-125, c: 2, s: 218-219, 285.

8-Buhârî, *Cenâiz*, 1, *Tevhîd*, 33; Müslim, *İman*, 153-154; Tirmizî, *İman*, 18.

9-Zebidî, *Tecrîd Sarîh* T, Ankara 1980, c: 4, s: 263-273.

10-Zebidî, *Tecrîd Sarîh* T, Ankara 1980, c: 4, s: 267.

11-Secde sûresi /32, âyet: 16.

12-Müslim, *Tevbe*, 23; Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn* T, DİB, Ankara 1981, c: 1, s: 481.

13-Müslim, *Zekât*, 69. Ayrıca bkz. Nesaî, *Zekât*, 64; Zebidî, *Tecrîd Sarîh* T, Ankara 1980, c: 4, s: 396-397; Komisyon, *Riyâzü's-sâlihîn* Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 2, s: 19-24.

14-Bkz. Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 3, s: 1499-1500, 1955-1956; Kadî Beydâvî, *Beydâvî Tefsiri*, Kahire 1964, c: 1, s: 173; Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhul-beyân* Tefsiri, İstanbul 1969, c: 2, s: 304-305, c: 3, s: 49-50; Kur'an Yolu Tefsiri, Komisyon, Ankara 2007, c: 2, s: 165.

15-En'âm sûresi /6, âyet: 68.

16-Nisâ sûresi /4, âyet: 140.

17-Zuhuruf sûresi /43, âyet: 83; Meâric sûresi /70, âyet: 42.

18-Nisâ sûresi /4, âyet: 140.

19-Bkz. Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 3, s: 1499-1500, 1955-1956; Kadî Beydâvî, *Beydâvî Tefsiri*, Kahire 1964, c: 1, s: 139; Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhul-beyân* Tefsiri, İstanbul 1969, c: 2, s: 304-305.

20-Fatiha sûresi /1, âyet: 6-7.

21-Ebû Dâvûd, *Edeb*, 7; Ayrıca bkz. Tirmizî, *Birr*, 62.

22-Bkz. Komisyon, *Riyâzü's-sâlihîn* Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 3, s: 561-562.

23-Muvatta, *Hünû'l-hulk*, 1; *Kenzü'l-Ummâl*, 3/17, Hadis no: 5225.

24-Müslim, *İman*, 192; Bkz. Komisyon, *Riyâzü's-sâlihîn* Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 4, s: 163-168.

25-Bkz. *Furkan* sûresi /25, âyet: 70-71; Bkz. Kadî Beydâvî, *Beydâvî Tefsiri*, Kahire 1964, c: 2, s: 82.

26-Buhârî, *Edeb*, 73; Müslim, *İmân*, 111; Ayrıca bkz. Tirmizî, *İmân*, 16; Bkz. Komisyon, *Riyâzü's-sâlihîn* Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 7, s: 273.

27-Buhârî, *Edeb*, 44; Müslim, *İmân*, 112; Bkz. Komisyon, *Riyâzü's-sâlihîn* Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 7, s: 273-274.

28-Bkz. Komisyon, *Riyâzü's-sâlihîn* Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 7, s: 273-274. 428-429.

29-Nahl süresi /16, âyet: 125; Fussilet süresi /41, âyet: 34.

30-Müslim, İman, 158; Ebû Dâvûd, Cihad, 95; İbni Mâce, Fiten, 1; Ahmed bin Hanbel, Müsned, IV, 429, V, 307; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 2, s: 263.

31-Suyûtî, Camiu's-sağîr, Kahire 1954, c: 2, s: 55; Münâvî, Feyzül-Kadîr, Mısır 1938, 4/281; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslâm İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 483.

32-Tirmizî, Zühd, 11; Ayrıca bkz. İbni Mâce, Fiten, 12.

33-Bkz. Komisyon, Riyâzü's-sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 318.

34-Sâmî Şemsettin, Kâmûs-ı Türkî, Tercüman, İstanbul 1986, s:822.

35-Tirmizî, Kıyamet, 60; Ayrıca bkz. Buharî, büyü', 3; Nesaî, Kazâ, 11; Bkz. Komisyon, Riyâzü's-sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 3, s: 481-482.

36-Tirmizî, Kıyamet, 60; Bkz. Komisyon, Riyâzü's-sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Komisyon, İstanbul 2005, c: 1, s: 282-284.

37-Ahmed bin Hanbel, Müsned, IV, 194.

38-İsrâ sûresi /17, âyet: 36.

39-Bkz. Komisyon, Kur'an Yolu Tefsiri, DİB, Ankara 2007, c: 3, s: 481-482.

40-Bkz. Tekin İlyas, Herkes Kendi Cezasını Çeker, Türkay Dergi, sayı: 30, s: 1-2.